

Írta: Kálmánchey Márta

A serdülőkori krízis – mint az intézetbe kerülés egyik oka

A serdülőkor minden embernél komoly fejlődési feladatok megoldását teszi szükségessé. Gyermekből felnőtté válva a serdülőnek meg kell találnia önmagát, helyét a világban és azokat az életeszméket, amelyeket sajátjaként tud elfogadni. Ebben a periódusban integrálja testi változásait és szexuális impulzusait. Szüleiről érzelmileg leválva elindul az önállósulás útján. Társas kapcsolatai átalakulnak, megnő az egykorúak, mint referencia-csoport befolyása, elkezdődnek a partnerkapcsolatok. A gondolkodás eljut legmagasabb szintjére: megjelenik az absztrakció, a törvényszerűségek felismerése, magasrendű műveletvégzés, ítéletalkotás.

Mindez olyan alapvető és mély változást jelent, aminek nem könnyű megfelelni. Ezért több, vagy kevesebb területen gyakran jelentkeznek konfliktusok, megoldási nehézségek, problémák. A serdülőkori krízis külön elnevezésként használatos a patopszichológiában, bár valójában nem más, mint a normál kamaszkor kiéleződése. Tapasztalataim szerint az utóbbi néhány évben igen nagymértékben növekedett azoknak az eseteknek a száma, amikor valamilyen serdülőkori krízis a fő oka annak, hogy intézeti nevelésbe kerülnek a növendékek. Ezeknek az eseteknek a közelebbi tanulmányozása segíthet a megelőzés, illetve az utólagos korrekció munkájában.

A debreceni Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetbe kerülő kamaszoknál az alábbi jellegzetesen serdülőkori problémákat figyeltem meg, amelyek közül egy-egy esetben egyszerre több is szerepet játszik:

1. Iskolai teljesítménnyel kapcsolatban felmerülő problémák. (Igazolatlan mulasztások, kimaradás, nem megfelelően választott továbbtanulás stb.)
2. Önértékelési válság. (Származás, külsővel vagy belsővel való elégedetlenség, azonossági válság.)
3. A szülővel kapcsolatos bajok. (A szülő-gyermek kapcsolat megromlása, a gyermek fokozottabb önállósági törekvései, erőteljes kritikusság a családi negatívumokkal szemben.)
4. Baráti kapcsolatok nehézségei. (A gyerekek baráti kapcsolatait a szülők ellenzik, a gyermekben erős a csoporthoz tartozás vágya, kalandvágy.)
5. Partnerkapcsolati gondok. (Túl korai partnerkapcsolatok.)
6. Társadalmi normák megszegése (bűncselekmények).

Lássuk ezeket részletesebben, konkrét eseteken keresztül!

1. Iskolai teljesítménnyel kapcsolatos problémák

Sok gyermek igen gyenge értelmi képességű, ezért az iskolában sorozatos kudarcok érik. Serdülőkorba érve ezt egyre kevésbé tolerálja, inkább kimarad az iskolából. Bukások, évisméltések következnek, a túlkorossá vált kamaszt csúfolják, kiközösítik, mindezek egyre nehezebben feldolgozható frusztrációt jelentenek.

Helga: 17 évesen került hozzánk, igen gyenge értelmi nivóval, intelligencia kvóciense 71 volt. Sorozatos bukások, majd mulasztások miatti évisméltések után, bekerüléskor 6.

osztályos tanuló volt a dolgozók iskolájában. Tanulni nem szeret, nem akar, mert gyengén megy, és így máshol keres kárpótlást, kompenzációs lehetőséget.

Másfajta problémákkal számolhatunk az általános iskola befejezése után. Előfordul, hogy a szülő erőlteti a továbbtanulást, a kamasz viszont inkább dolgozni szeretne, mert olyan ruhákra vágyik, amiket a szülők szűkös anyagi helyzetük miatt nem tudnak megvenni.

Anita: 15 évesen felszolgálóként helyezkedett el, amikor a gimnáziumból kimaradva intézeti nevelésbe került. Eleinte nagy buzgalommal járt dolgozni, hogy megvehesse az áhított „cuccokat”. Utóbb azonban egyre kevésbé élvezte, hogy az esti műszak végeztével, tömegközlekedés nem lévén, két órás gyaloglás után jutott csak haza. Jobbnak látta kibékülni szüleivel, engedve kicsit önállósági, függetlenségi törekvéseiből. A szülők is tettek engedményeket, így létrejöhettek valamilyen kompromisszum.

K. Laci: 17 éves, rendezett családi körülmények közül jött hozzánk. Testvére főiskolás, a családban érték a jó tanulmányi eredmény. Laci az ilyen irányú elvárásnak nem tudott megfelelni, az általános iskolában is többször bukott, a szakmunkásképzőben évet ismételt, majd kimaradt. Otthon nem kapott további bizalmat, szeretetet. Az átmeneti örömet, kárpótlást nyújtó játékszenvedély tovább rontotta viszonyukat.

2. Önértékelési, én-azonossági válság

A serdülő nehezen tudja integrálni azokat a változásokat, amelyek külsejében, lelki téren vagy kapcsolataiban végbemennek. Nincs tisztában önmagával, önértékelési hullámszámai során hol túl magasra, hol túl alacsonyra helyezi önmaga megítélésében a mércét. Vágyai ütköznek lehetőségeivel, és ez sok tépelődést, depresszív gondolatot okoz.

Joli (16 éves): Nem volt külsejével megelégedve, a másik nem felől sorozatos kudarcok érték. Ezért fokozottabban vetette bele magát könnyelmű kapcsolatokba. Olyan alacsonyabb színvonalú rétegből választotta alkalmi ismerőseit, ahonnan elismerést, pozitív megerősítést nyerhetett. A szülők viszont ezt a baráti kört nem voltak hajlandóak elfogadni, mondván, hogy züllöttek, bűnözők, cigányok stb. Viszonyuk egyre romlott, végül az anya kérte az intézeti nevelésbe vételt.

Súlyos én-azonossági problémákat okoz, ha az örökbefogadás tényét eltitkolják a gyerek előtt, és csak serdülőkorban tudja meg, esetleg magatartási problémák kapcsán vágják a fejéhez.

Andrea (14 éves): Kétségbeesett szeretet-lopás értékű bolti tolvaj lással reagált arra a tényre, hogy ő nem „édes”, amit egyébként is így érzett anyja szeretetlensége miatt. Csak apjára számíthatott, kölcsönös vonzalmuk viszont egyre távolította a kislánytól az anyát.

3. A szülőkkel kapcsolatos gondok

A serdülő a korábbi aszimmetrikus kapcsolódásait szimmetrikus jellegűvé szeretné alakítani: arra törekszik, hogy egyenrangú félként kezeljék. Érzelmileg le kell válnia szüleiről, önállósulnia kell. A szülőnek, pedig halványból baráttá kell válni, ami számára

sem könnyű fejlődési feladat. Többé nem követelheti meg a feltétlen tiszteletet gyermekétől, aki csak akkor fogja tisztelni, ha arra valóban méltónak mutatkozik.

A serdülőkor egyik feladata az is, hogy az újraéledő Oedipus-komplexust feloldja, és vonzalmának új tárgyat találjon egykorú társ személyében. Az azonos nemű szülő akadályozza ezt a folyamatot, ha fokozottan rivalizál gyermekével. A serdülőkori krízisek hátterének 20%-ában ilyen hibás rivalizáció áll. (Lásd Andrea esete.)

Marika (16 éves): Serdülőként már nem tudta tovább elviselni italozó apja randalírozását, durvaságait. Egyre többször menekült barátnőihez, végül maga kérte intézeti nevelésbe vételét. Érzékeny, neurotizálódott pszichéjét azonban megterhelte, hogy szülei a család széteséséért őt okolták, ezért hazatért. Családterápiás segítséggel próbáltak új egyensúlyt keresni.

Más jellegű az a harc, amikor a szülő rendezett életű, szeretetteljes, de a kamasz valami miatt mégis fellázad az otthon által képviselt értékek ellen.

Juli (15 éves): Egyedül nevelte apja, mert az anya elhagyta őket. A kalandvágy, kíváncsiság, önállósulási igény, társas orientáltság olyan erős volt Juliban, hogy az apai korlátozó intelmeket túlzott szigornak, megértés hiányának értelmezte, elcsavargott otthonról, és nem kívánt hazamenni. Az apa részről tapasztalható ödipális érzések feloldása nehezítetté vált az anya távollétében.

4. Barátok

A csoporthoz tartozás igénye a serdülőkorban azért olyan erős, mert a szülőről való érzelmi leválás már megtörténik, de a másik nemmel kapcsolatban még fenntartásai vannak, így ebben az átmeneti érzelmi hiány-állapotban a barátok nyújthatják a legtöbbet. A baráti kör egyben viszonyítási csoport, amelynek segítségével önmagát jobban megismerheti. Biztonságérzetet kínál a valahová tartozás élménye, a közös programokkal kaland utáni igényének hódolhat. A csoportnak sok fontos pozitív funkciója van, de káros hatása is lehet, ha az egyén feladja saját normáit és a többiek kedvéért negatív mintákkal azonosul.

Orsi (15 éves): ígéretes, tehetséges, értelmes, problémamentes kislány volt mindaddig, míg rosszul megválasztott baráti köre hatására egyre többet elcsavargott otthonról, reggelig discóztatott, kimaradt a nyolcadik osztályból stb. Nagyon meg-, viselte anyjának az a „húzása”, hogy intézetbe hozta. Könnyek között fogadta meg, hogy végleg szakít társaságával, aminek a kivitelezése persze nem volt egyszerű, így a végleges hazakerülésig történt még néhány drámai fordulat.

5. Partnerkapcsolatok

A másik nemmel való érzelmi kapcsolat elősegíti a nemi szerep elsajátítását, a felnőtté váláshoz szükséges érzelmi érettség kialakulását, az én-kép fejlődését, az alkalmazkodás és empátiás készség tanulását stb. Mindenek előtt, pedig fontos örömforrás. A szerelem a serdülőkor nagy élménye, de nagy problémák forrásává is válhat, ha a szülők elképzelése nem egyezik a gyerek partnerválasztásával, vagy ha túl fiatal korban kezdődik szexuális kapcsolat.

Ica (14 éves): Nyolcadikos kiségitő volt, amikor az iskolából hazajövet udvarlójához költözött. Szerelmük két éve tartott, ami ellen Ica szülei tüzzel-vassal tiltakoztak, verve, bezárva, zsarolva lányukat. A gazdagabb vőlegényjelölt már ki volt szemelve, de ő annál inkább ragaszkodott börtönviselt udvarlójához, akitől hamarosan terhes lett. A szülők nem enyhültek meg, hanem véglegesen lemondtak lányukról.

6. Társadalmi normák elleni lázadás

A serdülő én-keresésnek egyik megnyilvánulási formája a felnőttek értékeinek megkérdőjelezése. A lázadás enyhébb formái szinte divatként jelennek meg: sajátos ruházat, hajviselet, ékszerek és egyéb külső jegyek tükrözik. A tekintély elleni lázadás szélsőségesebb formái a bűncselekményeik, pl. garázdaság, lopás stb. A társadalmi normákkal szembeni deviáns viselkedés a fokozott alkoholizálás és a drog-fogyasztás is. Mindkettő tapasztalható intézetbe kerülő kamaszoknál. Az előbbi inkább a felnőtté válás utáni vágyként indul, az utóbbi viszont kifejezettebb jelzője az érzelmi elhanyagoltságnak, belső üresség-érzésnek, adaptációs nehézségnek. Sajnos egyre nagyobb számú a serdülőkorú prostitúció is.

Péter (15 éves): Italozás, verekedések, garázda viselkedés miatt hozta be anyja intézetünkbe. A fiú számára sajnos adott volt a minta, apjától éppen ezek miatt vált el anyja, az azonosulás azonban megtörtént vele.

S. Laci (16 éves): Képtelen volt bármiféle tekintélynek engedelmessé válni. Minden iskolából kicsapták renitens, alkalmazkodásra képtelen magatartása miatt. Jó értelmi képességeit lopások és egyéb bűncselekmények tervezésében hasznosította. A szülők elváltak, de amíg együtt voltak sem tudott az apa mintává lenni fia számára, mert pszichésen gyenge és fizikailag beteg volt. Emellé járult az anya túlszerető magatartása, aminek következtében nem alakultak ki Laciban megfelelően a gátló funkciók. Szoros anya-kapcsolatából csak ellentétbe fordítással tudott szabadulni, következésképpen anyjával erősen megromlott a kapcsolata.

Kati (15 éves): Lázadása prostitúcióhoz vezetett. Érzelmileg elhanyagoló, sivár, merev, szeretetlen anyja addig-addig fenyegette azzal, hogy „elüllesz, mint az intézetisek”, hogy mintegy önmagát beteljesítő jóslatként ez meg is történt. Örökbefogadott volt, magas érzelmi kötődési igénnyel. Megszökött otthonról, barátokhoz, barátnőkhöz költözött, akik egy napon kivitték a kamionsorra, és prostitúcióra kényszerítették. Ezt a traumát a későbbiekben önkéntes promiskuitással próbálta feldolgozni magában.

A fenti pszichés zavarok figyelemmel kísérése azért szükséges, mert mint láttuk, olyan mértékű problémákat okozhatnak, amelyek következtében intézetbe kerülhetnek a gyerekek, ami nem oldja meg a problémát. A serdülőkorú válság átmeneti vagy tartós lelki zavarait minél előbb észre kell venni, és orvosolni kell. Ha már csak intézetbe kerülés után tudjuk a „körtörténetet” kideríteni, akkor nehezebb a dolgunk, de a visszamenőleges nyomon követés akkor is nagy segítségünkre van korrekciós munkában. Fontos lenne, hogy a családgondozás, terápia legyen a megoldás, nem a család szétválasztása.